

[in nuce]

*Colecția de față adună
fragmente „veșnic verzi“
din cultura umanității,
împletind discursuri din artă,
literatură, științe sociale și
religie care constituie, dincolo de
renumele auctorial și de valoarea
pentru fiecare domeniu în parte,
pilde ale înțelepciunii
tuturor vremurilor.*

Étienne de La Boétie (1530-1563) este unul dintre deschizătorii de drumuri ai culturii franceze moderne. Multă vreme a fost pe nedrept marcat în istorie ca... prieten al

lui Montaigne. Tot istoria este însă cea care până la urmă i-a făcut dreptate. Cinci secole mai târziu, unul dintre eseurile sale, *Discours de la servitude volontaire ou le Contr'un*, tradus aici ca *Despre servitute*, se regăsește încă în galleria clasicilor literaturii umaniste. Este și va rămâne același lucru, indiferent de scurgerea timpului: un eseu memorabil despre măreția și micimile naturii umane, slujit exemplar de gândul și de pana unui geniu cu care timpul nu a avut prea multă răbdare.

*étiienne
de la boétie*

despre servitude

DISCOURS DE LA SERVITUDE VOLONTAIRE OU LE CONTR'UN
Étienne de La Boétie

DESPRE SERVITUTE

Étienne de La Boétie

Copyright © 2014 Editura ALL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA BOÉTIE, ÉTIENNE de

Despre servitute / Étienne de la Boétie; trad.: Liliana

Urian. – București: ALL, 2014

ISBN 978-606-587-331-5

I. Urian, Liliana (trad.)

821.133.1-96=135.1

321.01

321.6

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALL**,
is strictly prohibited.

Copyright © 2014 by **ALL**.

Editura **ALL**:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție: 021 402 26 30;

021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro

www.all.ro

Traducere și note: Liliana Urian

Redactare: Martin Zick

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Anca Tach

Design copertă: Alexandru Novac

„Rău e când Domnii sunt mulți,
numai unul să fie-ntre oameni
Cârmuitor și stăpân...”¹

Așa le-a spus Ulise aheilor, potrivit lui Homer. Dacă ar fi zis doar „Rău e când Domnii sunt mulți“, ar fi fost de ajuns. Dar în loc să deducă de aici că dominația mai multor „domni“ nu poate fi bună, fiindcă chiar și puterea unuia singur, din momentul în care își ia titlul de stăpân, este aspră și irațională, dimpotrivă, el adaugă: „Numai unul să fie stăpân...”

Poate c-ar trebui să-i iertăm lui Ulise aceste vorbe de care s-a folosit atunci ca să potolească revolta armatei: cred că discursul său ținea seama mai degrabă de împrejurări decât de adevăr. Dar, dacă stăm să chibzuim, e o mare nenorocire să fii supus unui stăpân de a cărui bunătate nu poți fi niciodată sigur și care are întotdeauna

¹ Homer, *Iliada*, Cântul II, traducere de George Murnu, Ed. Univers, București, 1985, p. 72

puterea de a fi rău după bunu-i plac. Cât despre a te supune mai multor stăpâni, asta înseamnă să fii de tot atâtea ori mai nenorocit.

Nu vreau să dezbat aici o chestiune deja atât de controversată, și anume „dacă diferite forme de republică sunt mai bune decât monarhia“. Dacă ar fi s-o fac, înainte de a căuta să aflu ce rang ar trebui să ocupe monarhia printre feluritele moduri de a cârmui treburile publice, aş întreba dacă chiar merită să-i acordăm vreunul, căci este greu de crezut că există ceva public într-o cârmuire unde totul aparține unuia singur. Dar să lăsăm pe altădată această chestiune care ar merita să fie tratată aparte și care ar provoca aprige dispute politice.

Deocamdată, aş vrea doar să înțeleg cum se poate ca oamenii – atâtea târguri, atâtea orașe, atâtea națiuni – să suporte uneori un singur tiran, care nu are decât puterea pe care ei i-o dau, care n-are forța de a-i vătăma decât atât cât vor ei să îndure și care n-ar putea să le facă niciun rău dacă lor nu le-ar plăcea mai mult să rabde totul decât să-l contrazică. Într-adevăr, uimitor lucru – și totuși atât de comun, încât ar trebui mai degrabă să ne lamentăm decât să ne minunăm – să vezi un milion de oameni înrobiți

în mod josnic, trăgând la jug, nu fiindcă sunt constrânși de o forță majoră, ci pentru că sunt fascinați și parcă vrăjiți de numele unui singur om, de care n-ar trebui să se teamă – căci e singur – și pe care n-ar trebui să-l iubească – fiindcă este inuman și crud față de ei toți. Aceasta este totuși slăbiciunea oamenilor: constrânși la supunere, obligați să rabde, ei nu pot fi întotdeauna cei mai puternici. Așadar, dacă o națiune este constrânsă prin forța armelor să slujească un singur om – așa cum au făcut-o atenienii sub stăpânirea a treizeci de tirani –, nu trebuie să ne mirăm că slujește, ci să deplângem această întâmplare. Sau mai degrabă să nu ne mirăm, să nu ne plângem, ci să suportăm nenorocirea cu răbdare, așteptând un viitor mai bun.

Suntem în așa fel făcuți că datoriile obișnuite ale prieteniei ne ocupă o bună parte din viață; este rezonabil să iubim virtutea, să prețuim faptele frumoase, să fim recunoscători pentru binefacerile primite și să ne reducem adesea confortul pentru a mări onoarea și avantajele celor pe care îi iubim și care merită să fie iubiți. Prin urmare, dacă locuitorii unei țări găsesc printre ei unul dintre acești oameni rari care să fi dat dovadă de o mare clarviziune în a-i ocroti, de

o mare cutezanță în a-i apăra și de o mare grijă în a-i governa, dacă se obișnuiesc cu timpul să i se supună și să se încreadă în el, acordându-i oarece privilegii, nu știu dacă ar fi înțelept să-l luăm dintr-un loc unde făcea bine pentru a-l pune în altul unde ar putea face rău; pare într-adevăr firesc să manifestăm bunătate față de cel care ne-a făcut bine și să nu ne fie teamă că ne va face rău.

Dar, Dumnezeule mare, ce înseamnă asta? Cum să numim această nenorocire? Ce viciu îngrozitor e ăsta, să vezi nenumărați oameni, nu doar că se supun, ci că slujesc, nu că sunt guvernați, ci că sunt tiranizați, neavând nici bunuri, nici părinți, nici copii, nici măcar propria lor viață? Să-i vezi suportând jafuri, desfrânare, cruzimi, nu din partea unei armate ori a unei tabere barbare în fața căroră fiecare ar trebui să-și apere sângele și viața, ci din partea unui singur om! Care nu e nicidecum vreun Hercule ori vreun Samson, ci un ins oarecare, adesea omul cel mai laș, cel mai molâu al națiunii, care n-a simțit niciodată în nări praful de pușcă al bătăliilor și nici n-a călcat în picioare nisipul turnirurilor, care nu-i în stare nici măcar să satisfacă o femeiușcă, darmite să comande niște

bărbați! Să numim asta „lașitate“? Să-i numim „mârșavi“ și „fricoși“ pe acești oameni supuși? Dacă doi, trei sau patru cedează în fața unui singur om, este ciudat, dar totuși posibil; am putea spune pe bună dreptate: sunt slabi de inimă. Dar dacă o sută, o mie de oameni îndură opresiunea unuia singur, nu vom spune că nu vor, nu că nu îndrăznesc să-l înfrunte? Și că aceasta nu e lașitate, ci mai degrabă dispreț sau desconsiderare?

În sfârșit, dacă vedem nu o sută, nu o mie de oameni, ci o sută de țări, o mie de orașe, un milion de oameni nerăzvrătindu-se împotriva celui care îi tratează pe toți ca pe niște servitori și sclavi, cum vom califica asta? Este lașitate? Toate viciile au limite pe care unii nu le pot depăși. Doi oameni, și chiar zece, se pot teme de unul singur; dar când o mie, un milion de oameni, o mie de orașe nu se apără împotriva unui singur om, asta nu mai e lașitate, căci ea nu merge atât de departe, tot așa cum vitejia nu impune ca un singur om să escaladeze o fortăreață, să atace o armată ori să cucerească un regat. Ce viciu monstruos este așadar acesta care nu merită nici măcar titlul de „lașitate“, care nu-și găsește

un nume îndeajuns de urât și pe care natura îl dezavuează, iar limba refuză să-l numească?

Să punem față în față cincizeci de mii de oameni înarmați, să-i aranjăm în formație de luptă și să-i lăsăm să se încaiere; unii, liberi, luptă pentru libertatea lor; ceilalți luptă ca să le-o ia. A cui va fi victoria? Care dintre ei vor merge cu mai mult curaj la luptă: cei care speră, drept răsplată, să-și păstreze libertatea sau cei care nu așteaptă ca simbrie pentru loviturile pe care le dau și le primesc decât înrobirea altora? Unii au mereu în fața ochilor fericirea vieții lor trecute și speranța unei îndestulări așijderea pe viitor. Ei se gândesc nu atât la ceea ce îndură în timpul unei bătălii, cât mai ales la ceea ce vor îndura, dacă vor fi învinși, ei, copiii lor și toți urmașii lor. Ceilalți n-au drept imbold decât o fărâmă de aviditate care pălește brusc în fața pericolului și a cărei ardoare se stinge în sângele primei răni. În renumitele bătălii ale lui Miltiade, Leonidas și Temistocle¹, care datează de două mii de ani și care sunt și astăzi la fel de proaspete în memoria cărților și a oamenilor”, de parcă ar fi avut loc

¹ Aluzie la bătăliile de la Maraton (490 î. Hr.), Termopile (480 î. Hr.) și respectiv Salamina (480 î. Hr.).

ieri, bătălii purtate în Grecia pentru binele grecilor și bune de exemplu pentru lumea întreagă, ce anume le-a dat grecilor, care erau atât de puțini la număr, nu puterea, ci curajul de a ține piept corăbiilor care umpleau marea, de a învinge națiuni atât de numeroase, încât și dacă adunai toți soldații greci laolaltă tot n-ar fi fost destui căpitani pentru armatele dușmane? În acele zile glorioase, era nu atât bătălia grecilor împotriva perșilor, cât victoria libertății asupra dominației, a eliberării din sclavie asupra avidității.

Sunt într-adevăr uimitoare poveștile despre neînfricarea pe care libertatea o pune în inima celor care o apără! Dar cine ar putea crede, dacă ar fi doar să audă, nu să și vadă, ceea ce se întâmplă peste tot și în toate zilele, ca un singur om să asuprească o sută de mii și să-i priveze de libertate? Dacă așa ceva nu s-ar întâmpla decât în țări străine, pe tărâmurii îndepărtate și cineva ar veni să ne povestească, cine n-ar crede că o asemenea istorisire e născocire curată?

Dar nu e nevoie nici să te lupți cu acest tiran singur și nici să-l ucizi. El este învins de la sine, cu condiția ca țara să nu mai încuviințeze nici-decum servitutea față de el. Nu e vorba de a-i

lua ceva, ci de a nu-i mai da nimic. Nu e nevoie ca țara să se ostenească să facă ceva pentru ea însăși – doar să nu facă nimic împotriva-i. Așadar, popoarele însele sunt cele care se lasă maltratate, sau mai degrabă se maltratează, căci ar fi chit dacă ar înceta să slujească. Poporul e cel care se supune și care-și taie singur beregata; cel care, putând să aleagă între a fi supus ori a fi liber, respinge libertatea și ia jugul; cel care îngăduie propria-i suferință sau mai degrabă o caută... Dacă l-ar costa ceva ca să-și redobândească libertatea, n-aș stărui s-o facă; chiar dacă cel mai mult ar trebui să-și dorească să-și recapete drepturile naturale și, ca să zic așa, să redevină din animal om. Dar nici măcar n-aștept din partea lui o asemenea cutezanță; înțeleg că preferă cine știe ce siguranță de a trăi mizerabil decât o speranță îndoielnică de a trăi așa cum își dorește. Și totuși! Dacă pentru a avea libertatea e de ajuns s-o râvnești, dacă nu e nevoie decât de voință, o mai fi vreo națiune pe lumea asta care să creadă că o plătește prea scump obținând-o printr-o simplă dorință? Și cine și-ar regreta dorința de a recâștiga un bine care ar trebui răscumpărat cu prețul vieții și a cărui pierdere i-ar face oricărui om de onoare viața amară și moartea salvatoare? Cu siguranță, așa

cum focul unei scânteioare se întetește și devine tot mai puternic, și cu cât găsește mai mult lemn de ars, cu atât îl devorează mai repede, dar până la urmă se consumă și se stinge de la sine când nu mai este alimentat, la fel și tiranii, cu cât jefuiesc, cu atât sunt mai lacomi; cu cât ruinează și distrug, cu atât le dăm mai mult, cu atât suntem mai servili față de ei. Cu atât prind mai multă putere și devin din ce în ce mai viguroși și dispuși să nimicească și să distrugă totul. Dar dacă nu le mai dăm nimic, dacă nu ne mai supunem, fără să ne luptăm cu ei, fără să-i lovim, rămân goi și învinși și nu mai sunt nimic, asemenea crengii care, nemaiaivând sevă și hrană la rădăcină, se usucă și moare.

Pentru a dobândi binele pe care îl dorește, omul curajos nu se teme de niciun pericol, omul chibzuit nu este descurajat de nicio piedică. Numai lașii și îndobitociții nu știu nici să îndure răul, nici să redobândească binele la care se mărginesc să jinduiască. Energia de a aspira la el le este furată de propria lor lașitate; nu le mai rămâne decât dorința naturală de a-l avea. Această dorință, această vrere comună înțelepților și nesăbuiților, curajoșilor și lașilor îi face să râvnească la toate lucrurile a căror

posesiune i-ar face fericiți și mulțumiți. Există un singur lucru pe care oamenii, nu știu de ce, nu au puterea să și-l dorească: libertatea, care este totuși un bine atât de mare și atât de plăcut! Odată pierdută, toate relele dau năvală, și fără ea toate celelalte lucruri bune, corupte de servitudine, își pierd în întregime gustul și savoarea. Oamenii disprețuiesc, pare-se, libertatea doar pentru că, dacă și-ar dori-o, ar avea-o; e ca și cum ar refuza această prețioasă achiziție pentru că e prea lesne de făcut.

Bieți oameni miserabili, popoare smintite, națiuni înverșunate în propria voastră nenorocire și oarbe la propriul bine! Vă lăsați jefuiți pe față de cel mai frumos și mai pur avut, vă lăsați ogoarele devastate, casele prădate și golite de mobilele vechi ale strămoșilor voștri! Trăiți în așa fel încât nimic nu mai este al vostru. Vi se pare că ați avut mare noroc dacă vi s-au lăsat jumătate din bunuri, din familie, din viață. Și toate aceste pagube, aceste nenorociri, această ruină nu vă vin de la dușmani, ci fără îndoială chiar de la cel pe care l-ați făcut ceea ce este, de la cel pentru care vă duceți atât de vitejește la luptă și pentru a cărui măreție nu pregetați să vă jertfiți. Stăpânul acesta n-are totuși decât doi

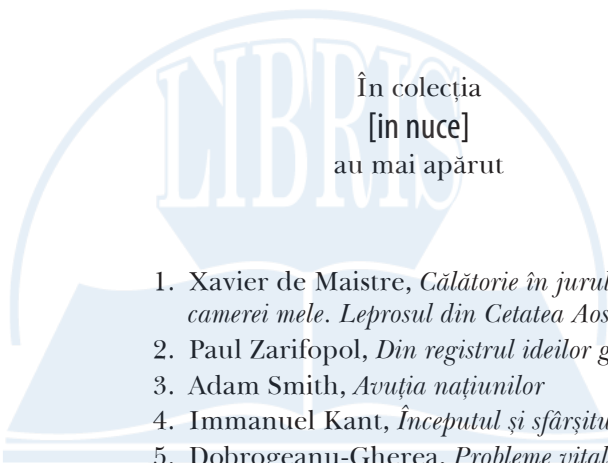
ochi, două mâini, un trup, nimic în plus față de ultimul dintre locuitorii fără număr ai orașelor noastre. Ceea ce are în plus sunt mijloacele pe care i le furnizați pentru a vă distruge. De unde ia atâția ochi care vă spionează, dacă nu de la voi? Cum de are atâtea mâini ca să vă lovească, dacă nu i le împrumutați voi? Picioarele cu care vă calcă orașele nu sunt tot ale voastre? Are vreo putere asupra voastră care să nu fie de la voi? Cum ar îndrăzni să vă atace dacă nu s-ar fi înțeles cu voi? Ce rău ar putea să vă facă, dacă n-ați fi tăinuitorii hoțului care vă jefuiește, complicii criminalului care vă ucide și propriii voștri trădători? Vă semănați ogoarele pentru ca el să vi le devasteze, vă mobilați și vă umpleți casele ca să aibă ce fura, vă creșteți fiicele ca să-și poată satisface poftelile deșănțate, vă hrăniți copiii ca să facă din ei soldați în cel mai bun caz, să-i ducă la război, la masacru, să-i facă miniștri ai dorințelor lui și executori ai răzbunărilor lui. Munciți pe brânci pentru ca el să se lăfăie în desfătări și să se complacă în desfrâu. Vă istoviți pentru ca el să fie mai puternic și să vă țină mai din scurt. De atâtea josnicii, pe care nici animalele nu le-ar suporta dacă le-ar simți, ați putea să scăpați dacă ați încerca; și chiar de nu scăpați, măcar să vreți s-o faceți.

Fiți hotărâți să nu mai slujiți și veți fi liberi. Nu vă cer să-l împingeți, să-l zdruncinați, ci doar să nu-l mai susțineți, și-l veți vedea cum se prăbușește sub propria-i greutate și se sfarmă, asemenea unui colos al cărui soclu a fost distrus.

Doctorii ne sfătuiesc pe bună dreptate să nu încercăm să vindecăm rănilor incurabile, și poate că am greșit vrând să încurajez un popor care pare să fi pierdut de mult cunoștința răului său – ceea ce arată că boala de care suferă este mortală. Să căutăm așadar să înțelegem, dacă este posibil, cum se face că această îndârjită dorință de a sluji s-a înrădăcinat atât de puternic, încât până și iubirea de libertate pare acum nefirească.

Nu încapă îndoială că, dacă am trăi cu drepturile pe care ni le-a dat natura și după preceptele ei, am asculta de părinți și de glasul rațiunii fără să mai fim sclavii cuiva. Fiecare dintre noi simte, cât se poate de firesc, impulsul de a-și asculta tatăl și mama. Cât privește rațiunea, despre care nu se știe dacă este înnăscută sau nu – problemă amplu dezbătută de academii și de toate școlile de filosofie –, cred că nu greșesc spunând că există în sufletul nostru un germen

natural de rațiune. Dezvoltat prin sfaturi și exemple bune, acest germen înfloarește și devine virtute, dar adeseori se oprește din creștere, sufocat de viciile care survin. Desigur, nimeni nu poate ignora faptul, care este cât se poate de clar și de evident, că natura, reprezentant al lui Dumnezeu, guvernanta oamenilor, ne-a creat pe toți oarecum la fel, după același tipar, pentru a ne arăta că toți suntem egali sau mai degrabă frați. Și dacă, atunci când și-a împărțit darurile, a oferit unora mai multe avantaje la trup sau la minte decât altora, ea n-a vrut totuși să ne pună în această lume ca pe un câmp de luptă și nu i-a trimis pe pământ pe cei mai puternici sau pe cei mai dibaci ca pe niște tâlhari înarmați într-o pădure pentru a-i maltrata pe cei mai slabi. Mai degrabă ar trebui să credem că, făcând părți mai mari unora și mai mici altora, a vrut să sădească în ei afecțiunea fraternă și să-i pună chiar s-o practice, din moment ce unii au puterea să dea ajutor în timp ce alții au nevoie să primească. Așadar, de vreme ce această mamă bună ne-a dat tuturor tot pământul ca să-l locuim, de vreme ce ne-a primit pe toți în aceeași casă și ne-a făcut pe toți după același model, pentru ca fiecare să se poată privi și recunoaște în celălalt ca într-o oglindă, de vreme ce ne-a făcut acest

În colecția
[in nuce]
au mai apărut

1. Xavier de Maistre, *Călătorie în jurul camerei mele. Leprosul din Cetatea Aosta*
2. Paul Zarifopol, *Din registrul ideilor gingașe*
3. Adam Smith, *Avuția națiunilor*
4. Immanuel Kant, *Începutul și sfârșitul*
5. Dobrogeanu-Gherea, *Probleme vitale*
6. Charles Sanders Peirce, *Convingeri și idei*
7. Sigmund Freud, *Disconfort în cultură*
8. Jonathan Swift, *Povestea unui poloboc*
9. Thomas Hobbes, *Despre om și societate*
10. Otto Weininger, *Despre lucrurile ultime*
11. David Hume, *Despre idei*
12. Max Weber, *Orașul*
13. Comenius, *Labirintul lumii și raiul inimii*
14. Robert Musil, *Despre prostie*
15. Thomas Paine, *Simțul comun*
16. John Stuart Mill, *Politica și societatea*
17. G.K. Chesterton, *Omul veșnic*
18. Al-Ghazali, *Alchimia fericirii*
19. Henri Bergson, *Râsul*